

А.А. Балицька к. пед. н., доц., В.М. Покалюк (Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля)

АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ МНС УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі адаптації курсантів вищого навчального закладу пожежно-технічного профілю до майбутньої професійної діяльності в умовах навчання. Розглядаються процес професійної підготовки на предмет вдосконалення засобів навчання і тренування

Постановка проблеми. Професійна діяльність фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України має поліфункціональний характер. Вона вирізняється серед інших невизначеністю, непередбачуваністю оперативних ситуацій, високою динамікою їх розвитку. Така специфіка роботи вимагає достатньо високого рівня фахової, фізичної і психологічної підготовки, здатності в екстремальних умовах приймати правильні рішення, коригувати їх у будь-який момент часу, керуючись при цьому моральними, правовими і праксеологічними критеріями оцінки професійного ризику.

Сучасна ситуація та соціальне замовлення вимагають удосконалення системи професійної підготовки майбутніх офіцерів з метою адаптації курсантів до діяльності в умовах розширення функцій служби МНС України. Вирішення даної проблеми потребує ретельного вивчення специфічних особливостей професії, урахування психологічних, психофізіологічних, педагогічних і соціологічних аспектів підготовки особистості до виконання бойових завдань, а також розробки ефективних засобів навчання і тренування курсантів з метою забезпечення комплексного підходу до розвитку їх адаптаційного потенціалу.

Аналіз досягнень і публікацій. У вітчизняній науці накопичений значний потенціал знань, необхідних для постановки і вирішення зазначеної проблеми [1-6]. Ряд наукових праць присвячено дослідженню механізму адаптації особистості до умов професійної діяльності, зокрема у процесі навчання у вищій школі. Це роботи О.В. Барабанщикова, М.Г. Горліченко, Д.Н. Григоренка, Г.І. Васильєва, В.М. Павлушенка. У дослідженнях О.В. Бикової розглядається проблема формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони. Оскільки умови професійної діяльності фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту носять екстремальний характер, вивчаючи проблему адаптації до них, ми опирались на праці К.К. Платонова та А.Н. Леонтьєва, присвячені питанню екстремальності [7-9]. Ми також приймаємо визначення, наведене в «Інженерній психології» [6], що трактує екстремальні умови як надзвичайні, граничні, крайні значення тих елементів ситуації, що у своїх середніх значеннях створюють оптимальний “фон”, або в крайньому випадку не сприймаються особистістю як джерело дискомфорту.

Мета роботи. Однак, питання адаптації курсантів до виконання професійних завдань оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в процесі їх підготовки у вищому навчальному закладі не стало предметом самостійного вивчення. Теоретично не обґрунтовані й експериментально не перевірені умови професійної адаптації майбутніх офіцерів. Не досліджено можливості засобів навчання і тренування з точки зору забезпечення комплексного підходу до вирішення зазначеної проблеми. Практика роботи вищої школи потребує розробки практичних рекомендацій для командного та професорсько-викладацького складу щодо формування у майбутніх офіцерів адаптаційних здібностей до професійної діяльності. Метою даної публікації є висвітлення результатів проведеного емпіричного дослідження процесу адаптації курсантів до умов професійної діяльності та

виявлення тих об'єктивних труднощів, що його супроводжують, і можливих підходів щодо їх подолання.

Основна частина. В процесі адаптації бере участь цілісна особистість курсанта, яка володіє певними адаптивними якостями, індивідуальною організацією адаптивного процесу, власним рівнем активності. Умови навчання і виховання у ВНЗ МНС України висувають певні додаткові вимоги до особистості майбутнього офіцера, спонукаючи його активно включатися в адаптаційний процес.

Адаптований до умов професійної діяльності фахівець, підготовлений у вищому навчальному закладі, – це професіонал, здатний до повноцінного розвитку особистого, фізичного, інтелектуального потенціалу. Від випускників вимагається уміння і навички професійних дій, основані на стійких знаннях в галузі технічних, природних і гуманітарних наук, здібності оцінювати оперативну обстановку. Суттєвою складовою є також психологічна підготовка фахівців оперативно-рятувальної служби, яка базується, з одного боку на достатньому рівні професійної мотивації, готовності до роботи в умовах екстремальних ситуацій, а також на готовності до професійного спілкування, до встановлення контактів, товариських відносин усередині колективу, ведення переговорів і досягнення спільних рішень. Майбутнім командирам підрозділів також необхідно вміти кваліфіковано ставити завдання, які стосуються ліквідації наслідків і запобігання можливості виникнення надзвичайних ситуацій, керуючись не тільки формальними інструкціями, а й глибоким розумінням специфіки обставин виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій. Ці якості формуються в процесі навчання, повсякденного спілкування в курсантському колективі і в середовищі професіоналів.

Адаптованість особи курсанта – це певний рівень прийняття ним норм, традицій, ціннісних орієнтацій колективу, глибина і широта його контактів, зв'язків з командирами і товаришами по службі, рівень задоволеності своїм положенням, статусом у колективі. Це постійний процес активного пристосування до умов соціального середовища, що стосується всіх рівнів його функціонування. Виходячи з даного визначення, можна вести мову про стан індивіда в середовищі його повсякденної життєдіяльності.

У своєму дослідженні ми поділяємо точку зору А.В. Петровського стосовно побудови моделі розвитку особистості, згідно з якою адаптація розглядається як перша фаза особистісного становлення індивіда, який включений у відносно стабільне соціальне співтовариство. Ця фаза передбачає засвоєння діючих в середовищі норм і правил, а також оволодіння прийнятими в ньому формами і засобами діяльності.

Виходячи з цього, адаптація курсанта до професійної діяльності передбачає його активність, спрямовану на оволодіння комплексом теоретичних знань і практичних навичок, отриманих в результаті спеціальної підготовки і набуття досвіду практичної роботи. Процеси адаптації особистості протікають за участю не окремих ізольованих механізмів, а їх комплексів. Має місце взаємодія двох різновидів, напрямків адаптації: внутрішня – вирішення внутрішніх протиріч і проблем особистості, а також зовнішня – пристосування до умов зовнішнього середовища.

Вік курсантів коливається в діапазоні 17-23 років. В цей період настає інтелектуальна, емоційно-вольова і фізична зрілість. З досягненням повноліття завершується функціональне формування нервової системи і організм досягає рівня розвитку дорослої людини. Інтенсивний нервово-психічний і фізичний розвиток молодого людини на фоні недостатнього досвіду самоконтролю призводить часто до домінування процесів збудження над процесами гальмування. У зв'язку з цим, І.П. Павлов говорив про необхідність вироблення у людей своєрідних “життєвих гальм”.

В даному віковому періоді все чіткіше виявляється своєрідність індивідуальних рис характеру особистості. За своєрідністю і динамічними характеристиками спостерігається широка варіативність даного процесу. Вона значною мірою визначається впливом на хід

адаптації індивідуально-типологічних і соціально-психологічних особливостей курсантів. З першого курсу починається і надалі продовжується формування бойового колективу. В цілому вважається, що цей процес протікає планомірно і організовано. В системі підготовки кадрів для оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України, розпочинаючи з перших місяців служби, накопичено значний досвід виховання у курсантів тих якостей, які сприятимуть їх становленню надалі як командирів, вихователів. Вони повинні суворо дотримуватися військової дисципліни, знати особливості несення служби, підготовки до виїзду на бойову роботу, брати в ній безпосередню участь. Таким чином, відбувається поступове вироблення необхідних умінь і навичок, вольових якостей – самостійності, самоконтролю, сміливості, наполегливості, цілеспрямованості.

Адаптація курсантів нерозривно пов'язана з умовами навчання. Курсанти за своїм психічним складом, антропометричними даними мають різні здібності до навчання, а, отже, до адаптації в процесі навчальної діяльності. Поряд з відомими принципами військової педагогіки [7], як загальними керівними положеннями: науковість у навчанні; навчати курсантів тому, що необхідно в процесі подальшої самостійної діяльності; свідомість і активність курсантів; наочність навчання; систематичність; послідовність і комплексність у навчанні; навчання на високому рівні труднощів; усталеність знань, умінь і навичок; колективізм та індивідуальний підхід у навчанні, характерні специфічні принципи, які підкреслюють пізнавальну діяльність фахівця.

Проведене нами дослідження присвячено вивченню питань адаптації до умов професійної діяльності переважно в аспектах навчальної діяльності як ведучою для даного періоду розвитку особистості майбутнього фахівця. Процес навчальної адаптації пов'язаний з організованістю мислення, тренуваністю пам'яті і уваги, старанністю і працьовитістю. Отже, він стосується не тільки інтелекту, але і особистості курсанта в цілому. Якість засвоєння навчального матеріалу як показник навчальної адаптованості характеризують результати успішності курсантів. Проаналізувавши середню успішність першокурсників, ми встановили, що середні показники свідчать про більш високий рівень засвоєння професійно орієнтованих дисциплін порівняно з гуманітарними і фундаментальними. Це може бути зв'язано з тим, що професійно орієнтовані дисципліни (пожежно-рятувальна підготовка, підготовка газодимозахисника і ін.), мають прикладний характер, з їх вивчення розпочинається знайомство з професією. У свою чергу, гуманітарні і фундаментальні дисципліни викладаються на базі шкільної підготовки на більш високому теоретичному рівні.

Висновки та перспективи дослідження. Дослідження специфіки адаптаційного процесу курсантів дозволяє виявити психолого-педагогічні умови успішної адаптації їх до професійної діяльності:

- враховування адаптаційних здібностей курсантів у процесі їх професійної підготовки;
- забезпечення комплексного підходу до розвитку адаптаційного потенціалу курсантів з урахуванням факторів, що впливають на нього;
- здійснення педагогічної корекції готовності майбутніх офіцерів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України до професійної діяльності у різних сферах життєдіяльності забезпечує пришвидшення процесу адаптації.

Перспективним напрямом подальших досліджень, на нашу думку, є розробка засобів навчання і тренування курсантів для адаптації до професійної діяльності в системі підрозділів МНС України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексеева О.Ф. *Индивидуально – психологический фактор адаптации субъекта учебной деятельности.* – М.: Наука, 1995. - 23 с.
2. Андреева Д.О. *О понятии адаптации, исследование адаптации к условиям учебы в*

вузе // *Человек и общество*. - Л.: ЛГУ, 1973. - № 13. - С. 65-66.

3. *Большая советская энциклопедия*. - Г., 1972. - Т.1. - 608 с.

4. Васильев Г.И. Особенности адаптационного процесса курсантов вуза "закрытого типа". - *Одесса: Вестник Одесского института внутренних дел № 4, 1997*. - С.132-137.

5. Горліченко М.Г. Фактори адаптації курсантів військового вузу // *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету: Зб. наук. праць*. - Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2001. - Вип. 3-4. - С. 147-151.

6. *Инженерная психология / Под ред. А.Н.Леонтьева и др.* - М., 1964.

7. Павлушенко В. М. Специфика процесса адаптации слушателей военных вузов к профессиональной деятельности // *Сборник научных трудов № 18, Ч. II*. - Хмельницький: Издательство НАПВУ, 2001. - С. 292-296.

8. Платонов К.К. *Краткий словарь психологических понятий*. - М., 1981.

9. Селье Г. *Стресс без дистресса / Общ. ред. Е.М. Крепса, предисловие Ю.М. Саарма*. - М.: Прогресс, 1982. - 128 с.

УДК 349.6(477)

А.І. Харчук, М.Я. Купчак (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО ТА ЙОГО ЗНАННЯ, ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРАЦІВНИКІВ МНС

Останнім часом активно обговорюється питання про вивчення екологічного права, як елемента знань у системі вищої освіти. Але досі немає чітко сформованої та кодифікованої бази цієї галузі права і тому для подальшого удосконалення її законодавства актуальним є розгляд питань, що виникають у правовій та навчальній практиці

Постановка проблеми. Конституція України передбачає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1], а охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є невід'ємними умовами сталого економічного та соціального розвитку України [2].

Тому дуже важливим, поряд з іншими юридичними дисциплінами є екологічне право. Чому саме цей предмет вивчають майбутні працівники системи МНС? Чи є це доцільним? Обґрунтування цікавості та важливості даної теми підкреслює, зокрема, Андрейцев В.І.:

"Підвищений інтерес до еколого-правової освіти зумовлений необхідністю:

- ефективного застосування природоохоронного законодавства з метою забезпечення екологічних прав громадян;
- об'єктивного осмислення ролі та місця законодавчих і підзаконних актів, кількість яких постійно зростає, у системі права; регулювання екологічних правовідносин;
- творчого обґрунтування низки нових законодавчих положень, концептуальних підходів до врегулювання екологічних правовідносин; проведення їх наукової класифікації за галузевими, функціональними, інституційними ознаками;
- своєчасної систематизації та відтворення новаційних процесів у підручниках та інших навчально-методичних матеріалах; створення оптимальної навчально-методичної бази для об'єктивного сприйняття студентами й іншими категоріями освітян (магістрами, аспірантами, докторантами тощо) еколого-правових явищ, специфіки їх відображення в екологічному законодавстві та праві;